

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ Ν., ΜΑΤΤΑΣ Κ.
ΜΠΑΛΤΑΣ Ν. ΜΟΥΣΙΔΗΣ Α., ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΨΑΛΤΟΠΟΥΛΟΣ Δ.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Επιμέλεια: ΝΑΠ. ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Αποστολόπουλος Κων-
σταντίνος, Καθηγητής Χα-
ροκόπειου Πανεπιστημίου.

Μαραβέγιας Ναπολέον,
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Αθηνών.

Μάττας Κωνσταντίνος,
Καθηγητής Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης.

Μπαλτάς Νικόλαος,
Καθηγητής Οικονομικού
Πανεπιστημίου Αθηνών.

Μωϋσίδης Αντώνιος,
Καθηγητής Παντείου Πα-
νεπιστημίου.

Παπαγεωργίου Κων-
σταντίνος, Καθηγητής Γεω-
πονικού Πανεπιστημίου
Αθηνών.

Ψαλτόπουλος Δημή-
τριος, Επίκουρος Καθη-
γητής Πανεπιστημίου
Πατρών.

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Ροδίου 2 & Επ. Στεφάνου - 100 78 Αθήνα
Τηλ: 210 7723110 / 210 7723111 / 210 7723112

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Ροδίου 2 & Επ. Στεφάνου - 100 78 Αθήνα
Τηλ: 210 7723110 / 210 7723111 / 210 7723112

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
Ροδίου 2 & Επ. Στεφάνου - 100 78 Αθήνα
Τηλ: 210 7723110 / 210 7723111 / 210 7723112

Απαγορεύεται η μερική ή ολική
αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς
και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε μέσο
χωρίς σχετική άδεια του Εκδότη.

ISBN: 960-02-1777-7

Copyright © ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ
Αιγιάλειας 19 & Χαλετιά - 151 25 Μαρούσι
Τηλ.: 210.81.75.412

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ
Νικηταρά 2 & Εμ. Μπενάκη - 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 210.38.22.496 - 210.38.38.020 Fax: 210.38.09.150

Φωτοστοιχειοθεσία - Φιλμ - Μοντάζ:
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ «ΓΡΑΜΜΑ»
Ζωοδόχου Πηγής 31, Αθήνα
Τηλ.: 210.38.07.703

Εκτύπωση - Βιβλιοδεσία:
ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ ΑΤΤΙΚΗΣ Α.Ε.
Τηλ.: 210.24.03.850 Fax: 210.24.03.852

Εξώφυλλο: "Το Τσαμπί της Γης της Επαγγελίας"
Έργο του Poussin της σειράς Τέσσερις Εποχές.
Βρίσκεται στο Μουσείο του Λούβρου.

ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Μέλη της Επιτροπής

Ναπολέον Μαραβέγιας, Συντονιστής, Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κων/νος Αποστολόπουλος, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Κων/νος Μάττας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Νικόλαος Μπαλάς, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Αντώνιος Μωυσίδης, Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κων/νος Παπαγεωργίου, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Δημήτριος Ψαλτόπουλος, Πανεπιστήμιο Πατρών

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ
ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
Ο Στρατηγικός στόχος: Βιώσιμη Γεωργία σε μια Αναπτυγμένη Ύπαιθρο	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	
Αναμενόμενες Εξελίξεις στο Ευρύτερο Περιβάλλον της Ελληνικής Γεωργίας και της Ύπαιθρου την Επόμενη Δεκαετία	43
1.1. Τάσεις και προοπτικές του Διεθνούς Οικονομικού και Κοινωνικού Περιβάλλοντος και οι Επιπτώσεις τους στην Ελληνική Γεωργία και την Ύπαιθρο	43
1.2. Τάσεις και Προοπτικές του Ευρωπαϊκού Περιβάλλοντος (Κοινή Αγροτική Πολιτική – Διεθνείς Συμφωνίες – Διεύρυνση Ε.Ε.) και Επιπτώσεις στην Ελληνική Γεωργία και την Ύπαιθρο	49
1.3. Τάσεις και Προοπτικές του Ελληνικού Οικονομικού και Κοινωνικού Περιβάλλοντος και οι Επιπτώσεις τους στην Ελληνική Γεωργία και την Ύπαιθρο	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το Παρόν και το Μέλλον της Ελληνικής Γεωργίας.	69
2.1. Οικονομικές και Κοινωνικές Πτυχές.	69
2.2. Θεσμικές Πτυχές.	84
2.3. Τεχνολογικές Πτυχές	103

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Από τη Αγροτική Οικονομία στην Οικονομία και στην Κοινωνία της Υπαίθρου	115
3.1. Η Σημερινή Κατάσταση της Ελληνικής Υπαίθρου	115
3.2. Οικονομικές, Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Πτυχές της Ελληνικής Υπαίθρου.	118
3.3. Προοπτικές και Προτάσεις για μια Στρατηγική Δεκαετίας.	128

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το κείμενο που δημοσιεύεται στο βιβλίο αυτό αποτελεί μια συνοπτική Έκθεση για το παρόν και το μέλλον της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου. Είναι προϊόν συλλογικής εργασίας μιας Ανεξάρτητης Επιστημονικής Επιτροπής επτά ειδικών Πανεπιστημιακών Καθηγητών που προέρχονται από ισάριθμα πανεπιστήμια της χώρας μας.

Η Έκθεση αυτή συντάχθηκε από την προαναφερθείσα Επιτροπή με πρωτοβουλία του πρώην Υπουργού Γεωργίας κ. Γεωργίου Δρυ και του πρώην Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Γεωργίας κ. Παναγιώτη Κολύρη. Στόχος της πρωτοβουλίας αυτής ήταν η Έκθεση να αποτελέσει αντικείμενο “Κοινωνικού Διαλόγου”, ώστε να προκύψει μια Εθνική Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης με ορίζοντα δεκαετίας, που να είναι γενικά αποδεκτή από όλα τα πολιτικά κόμματα, τις αγροτικές οργανώσεις και όλους τους άλλους κοινωνικούς εταίρους που δρουν στο ευρύτερο χώρο της γεωργίας και της υπαίθρου.

Πράγματι, τον Οκτώβριο του 2002 συντάχθηκε ένα πρώτο κείμενο της Έκθεσης και απεστάλη σε όλους τους κοινωνικούς εταίρους για συμπληρώσεις και σχολιασμό, ενώ παράλληλα οργανώθηκαν δύο Δημόσιες Συζητήσεις, τον Απρίλιο και τον Ιούνιο του 2003, όπου διατυπώθηκαν οι απόψεις όλων σχεδόν των Πολιτικών Κομμάτων των Οργανώσεων σχετικών με τον αγροτικό χώρο καθώς και Ευρωβουλευτών, Πανεπιστημιακών Καθηγητών, και άλλων ειδικών επιστημόνων.

Η Έκθεση αυτή εμπλουτίστηκε σημαντικά με την προαναφερθείσα διαδικασία και κατετέθη οριστικά το Σεπτέμβριο του 2003 με στόχο να υιοθετηθεί από τους συμμετέχοντες στον “Κοινωνικό Διάλογο”.

Είναι γεγονός ότι η Έκθεση που δημοσιεύεται στο βιβλίο αυτό δεν υιοθετήθηκε ρητά, ούτε από την τότε κυβέρνηση, ούτε από τα πολιτικά κόμματα, ούτε από τις σχετικές οργανώσεις. Εξάλλου, δεν θα μπορούσε να περιμένει κανείς να έχει μια τόσο καλή τύχη, ώστε να ανατρέψει την παράδοση να μην υιοθετούνται ποτέ ανάλογες Εκθέσεις: Από την περίφημη Έκθεση Βαρβαρέσου μέχρι τις Εκθέσεις Σπράου.

Ωστόσο, αρκετά στοιχεία της Έκθεσης αυτής, εμφανίστηκαν στα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης των πολιτικών κομμάτων στις πρόσφατες εκλογές, πράγμα που δείχνει τη χρησιμότητα τέτοιων πρωτοβουλιών.

Όπως αναφέρθηκε, η Έκθεση αυτή αποτελεί συλλογική προσπάθεια των συντακτών της. Προέκρινε μετά από μακρές συζητήσεις προκειμένου να συντεθούν και να εναρμονισθούν οι διαφορετικές προσεγγίσεις των μελών της Ανεξάρτητης Επιτροπής. Βεβαίως, η κύρια ευθύνη κάθε επιμέρους κεφαλαίου ανήκει σε συγκεκριμένο συγγραφέα. Η ευθύνη για το τμήμα 1.1 ανήκει στον κ. Μάττα, για το τμήμα 1.2 στον κ.

Μπαλτά, για το τμήμα 1.3 στον κ. Μαραβέγια, για το τμήμα 2.1 στον κ. Μωυσιδίδη, για το τμήμα 2.2 στον κ. Παπαγεωργίου, για το τμήμα 2.3 στον κ. Αποστολόπουλο και για όλα τα τμήματα του κεφαλαίου 3 (3.1, 3.2, 3.3) στον κ. Ψαλτόπουλο. Ο πρόλογος καθώς και η περίληψη συντάχθηκαν από το Συντονιστή της Επιτροπής κ. Μαραβέγια, σε συνεργασία πάντοτε με τα άλλα μέλη της.

Σημειώνεται τέλος, ότι την επιμέλεια των κειμένων και του εξωφύλλου ανέλαβε η κα Χ. Τζιρίτη, στέλεχος της Κεντρικής Υπηρεσίας του Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικής Έρευνας, ενώ ο εκδότης κ. Α. Παπαζήσης ανέλαβε τη δημοσίευση σε βιβλίο της Έκθεσης αυτής. Τους ευχαριστούμε θερμά για την προθυμία και την αποτελεσματικότητά τους.

Ο Συντονιστής της Επιτροπής
Καθηγητής Ναπ. Μαραβέγιας
Πρόεδρος ΕΘΙΑΓΕ
Απρίλιος 2004

Το κείμενο που δημοσιεύεται στο βιβλίο αυτό αποτελεί μια συνοπτική Έκθεση για το παρόν και το μέλλον της ελληνικής γεωργίας και της υπαίθρου. Είναι προϊόν συλλογικής εργασίας μιας Ανεξάρτητης Επιστημονικής Επιτροπής επτά ειδικών πανεπιστημιακών Καθηγητών που προέρχονται από ισάριθμα πανεπιστήμια της χώρας μας.

Η Έκθεση αυτή συντάχθηκε από την προαναφερθείσα Επιτροπή με πρωτοβουλία του πρώην Υπουργού Γεωργίας κ. Γεωργίου Δρου και του πρώην Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Γεωργίας κ. Παναγιώτη Κολύρη. Στόχος της πρωτοβουλίας αυτής ήταν η Έκθεση να αποτελέσει αντικείμενο "Κοινωνικού Διαλόγου", ώστε να προκύψει μια Εθνική Στρατηγική Αγροτικής Ανάπτυξης με ορίζοντα δεκαετίας, που να είναι γενικά αποδεκτή από όλα τα πολιτικά κόμματα, τις αγροτικές οργανώσεις και όλους τους άλλους κοινωνικούς εταίρους που δραουν στο ευρύτερο χώρο της γεωργίας και της υπαίθρου.

Στην Έκθεση, αφού ελήφθησαν υπόψη, οι παρατηρήσεις και τα σχόλια όλων όσων φορέων συμμετείχαν στον «Κοινωνικό Διάλογο» προσδιορίζονται οι πιθανές εξελίξεις στο διεθνές, ευρωπαϊκό και ελληνικό κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, επιχειρείται μια εκτίμηση της σημερινής πραγματικότητας στην ελληνική γεωργία και την υπαίθρο και προτείνονται επιμέρους κατευθύνσεις πολιτικής ενταγμένες σ' ένα συνολικό στρατηγικό σχεδιασμό για την επιδίωξη του στόχου που έχει τεθεί: να εξασφαλισθεί η βιωσιμότητα της ελληνικής γεωργίας μέσα σε μια αναπτυσσόμενη υπαίθρο.